

ЗМІСТ

Архiepиcкoп Ігор Іcічeнкo

Соціологія і богослів'я: діалог замість дискусії	7
Передмова	15
I. Соціологія релігії як наука	21
II. Функції релігії в сучасному суспільстві	65
III. Культура та релігія: Схід і Захід	111
IV. Соціологія сект	173
V. Нові релігійні рухи: точки перетину та контрасти	227
VI. Секуляризація та її негативні наслідки	275
Показчик авторів	331
Предметний показчик	337

ПЕРЕДМОВА

Так само, як інші соціальні та природничі науки, соціологія є продуктом західної цивілізації. Але коли природничі науки, особливо економічна теорія з її вузькою спрямованістю до нормативної раціональності, легко перемагали культурні комплекси й упередження, пов'язані з умовами їхнього виникнення та раннього розвитку, соціології було значно важче переступити соціальний контекст, в якому вона розвивалася. Соціологія, так би мовити, заразилася своїм власним предметом, припущеннями й перспективами суспільств, де їй було покладено початок і де потім розвивалося так зване суспільствознавство. Її узагальнення зазвичай стосувалися західних суспільств, а світогляд посутньо залежав від культур, у рамцях яких практикували самі соціологи. Навіть у тих випадках, коли з антропології до цієї дисципліни вливалася нова тема, соціологи занадто часто відштовхувалися від теоретичних засад, що були сформульовані у вченні про племінні суспільства, з лише не-

значними модифікаціями, до яких удавалися, аби пристосувати відмінності в масштабах і складності до розвинутих західних соціальних систем. Іншим моделям суспільної організації доводилося чекати, аж поки соціологи не звернуть на них належної уваги. Тематична спрямованість до абстрактних, універсальних засад призвела до передчасного й поверхового оптимізму стосовно міри, на яку соціологія, виступаючи суспільним еквівалентом фізики, спроможна оприявнювати універсальну теорію високого рівня. Однак, її позиція була неабияк підірвана тією обставиною, що соціологічні поняття завдячували саме західним культурам, а оскільки соціологія все ще плекає початкові ідеали, їй так і не вдалося подолати цю обумовленість.

Проте, незважаючи на такі очевидні обмеження, посилення впливу західної науки й технологій на незахідні нації поступово призвело до зменшення значущості культурного полону соціолога. У технічному, економічному та організаційному сенсах світ поступово європеїзується, і хоча це відразу не призводить до виникнення моделей соціальних відносин або соціальних структур, які відповідають моделям Заходу, західні віяння за посередництвом таких дисциплін, технік і їхнього застосування різноманітними способами все більше впливають на соціальне життя в усьому світі. Соціолог має усвідомлювати та бути зацікавленим у тих відмінностях, які продовжують існувати, але він піддається потайному,

хоча й не завжди певному, сподіванню, що людські суспільства на почасті подібний кшталт усе більше будуть, зрештою, дотримуватися тих самих імперативів. Поступово й у міру того, як соціологи починали це усвідомлювати й наслідком цього відчувати певну незручність, обмеженість соціології культурою, принаймні на позір, утрачає вагу.

Однак, соціологу релігії, якщо він узагалі займався релігійними явищами, які мають місце за межами західного християнства, доведеться гостріше усвідомити радикальні відмінності між суспільствами світу. Релігія зберігає відбиток довготривалих культурних імперативів і глибоко закладених зв'язків, навіть якщо йдеться про релігії, що їх зазвичай називають “новими”, наприклад, про такі, які стали помітними в усьому світі за останні три десятиріччя. Фундаментальні поняття соціології релігії від початку присутньо пов'язані з християнським богослів'ям, і їх застосування до релігій нехристиянського світу завжди було проблематичним. Лише поволі та й то дуже нерівно соціологи визнали і почали долати труднощі, пов'язані з наданням нової форми концептуальним системам, аби узгодити їх з іншими світовими релігіями. Типові для теоретиків пошуки універсальних узагальнень виявилися, так би мовити, щонайменше передчасною вправою, виконаною з надмірним ентузіазмом, аби прийти до багатообіцяючого розуміння предмета з позицій загальної соціологічної

перспективи. Я глибоко вірю в те, що обіцянки були чесними, а задля їхнього виконання докладалися чималі зусилля, — але навряд чи це можливо на рівні абстрактної метатеорії, яка охоплювала б увесь світ

Окреслені проблеми зустрічалися мені й раніше, але до справді глибокого їх усвідомлення я дійшов щойно тоді, коли 1979 року мене запросили прочитати декілька лекцій на ці теми в Токіо. Саме ті лекції й покладено в основу книги. Зайве говорити, що мою академічну аудиторію склали чоловіки та жінки, чиї культура й релігійні засади докорінно відрізнялися від культури й релігійних засад будь-якої західної аудиторії, яка могла б зібратися, аби прослухати лекції із соціології релігії. Я відчував нагальну потребу переосмислити головні поняття та спробувати допасувати предмет до цілком іншого релігійного середовища. Я вдячний моїм слухачам за їхнє терпіння, гострі запитання й завжди м'які, але водночас обґрунтовані критичні зауваження стосовно того, що я говорив. Мої лекції були прочитані за підтримки Східного інституту філософії та Університету міста Сока (виняток становить лише останній есей цієї книги, створений на тему лекції, яку я читав у різних місцях, подаючи її завжди трішки по-іншому). Користаючись нагодою, хочу подякувати з-поміж інших пана Руїчі Гіто зі Східного інституту філософії за організацію лекцій і цінні зауваження щодо них, а також пана Казуо Такамацу, Президента Університету міста Сока за його доброту та люб'язність,

проявлені під час організації моїх виступів в Університеті міста Сока. Окремо висловлюю подяку панові Тсуйоші Накано, який переклав ці лекції японською та впродовж своєї роботи над перекладом дуже допоміг мені, звертаючи мою увагу на суперечності й незрозумілості в тексті. Звісно, я мав би згадати й іще чимало людей.